

Adam Lech Kubik

Przedstawienia koron/tiar ukazane na malowidłach z kościoła pod wezwaniem Św. Merkuriusza w miejscowości Lalibela, Etiopia. Pozostałość wpływów sasanidzkiego Iranu?

Adam Lech Kubik

Crowns / tiaras on the paintings of St. Mercury church in Lalibela (Etiopia). The residue of Sassanid influence of Iran?

The article discusses some selected crowns/tiaras depicted on the wall-paintings from the church of St. Mercurius from Lalibela (ancient Warwar/Dabra Roha in Northern Ethiopia). Specific construction and form of decoration of the lower bands of the headgear allow to believe that they could be referred to Iranian art of the late Sasanian period (6th – 7th century AD).

Keywords: crown, tiara, murals, church of St. Mercury, Iranian art of late Sassanid

Адам Лех Кубік

Корони/тіари на картинах церкви св. Меркурія в м. Лалібела (Ефіопія). Залишок впливу Сасанідів Ірану?

У статті йдеться про деякі корони/тіари, знайдені на фресках стіни церкви св. Меркурія з Ладібеля (Стародавній Варвар/ Дабра Рога у Північній Ефіопії). Особливості конструкції та форми оздоблення нижніх стрічок дозволяють припустити, що вони могли належати до іранського мистецтва доби пізніх Сасанідів (6 – 7 ст. нашої ери).

Ключові слова: корони, тіари, фрески, церква Святого Меркурія, іранське мистецтво доби пізніх Сасанідів

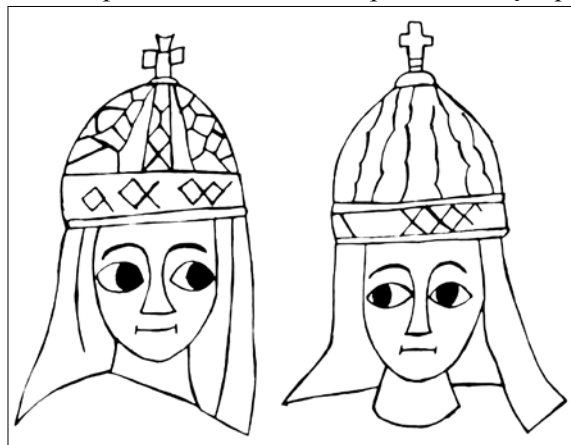
W miejscowości Lalibela (dawna Warwar/ Dabra Roha, na pograniczu Wyżyny Abisyńskiej i Kotliny Danakilńskiej) znajduje się kompleks słynnych kościołów skalnych. Miejscowość leży na wschód od jeziora Tana w północno-wschodniej Etiopii. Kościoły te po dziś dzień stanowią wiele zagadek nurtujących współczesnych naukowców. Etiopska tradycja każe odnosić kościoły do panowania jednego z władców dynastii Zagwe (1137–1270), rządzącej królestwem znajdującym się na terenach obejmujących omawiany zespół

kościółów,¹ Króla Lalibeli². Należy zwrócić jednak uwagę, że legenda odnosi się do źródeł pisanych z XV wieku naszej ery.³ Poza jednym z kościołów z Lalibeli, nie ma żadnych dowodów, że którakolwiek z pozostałych budowli może odnosić się do XIII wieku naszej ery⁴.

Pośród niezwykle intrygujących elementów architektury i sztuki rzeczonych obiektów, szczególną uwagę autora przykuły korony/tiary pokazane na malowidłach znajdujących się w kościele pod wezwaniem Św. Merkuriusza. Ukazują one wieloczęściowe konstrukcje, składające się prawdopodobnie z czterech części połączonych żebrami (il. 1). U dołu wieńczy je taśma o zaznaczonych dekoracyjnych kamieniach? biegnących wkoło głowy. W górnej części posiadają niewielkie zwieńczenie w formie krzyża. Postać koron/tiar etiopskich o podobnej konstrukcji zachowała się po czasy współczesne. Malowidła prawdopodobnie pochodzą z XV wieku, choć niewątpliwie wielosegmentowa forma koron/tiar pozwala odnieść je do dużo starszej tradycji.

Pośród licznych przedstawień rzeczonych nakryć głowy, szczególną uwagę zwraca wyróżniająca się forma o wielosegmentowej konstrukcji. Każdy z elementów przedstawiony został jako długa taśma o «B» kształtnych wycięciach brzegów. Jest to o tyle interesująca forma konstrukcji, że pozwala odnieść omawiane nagłowia do hełmów segmentowych okresu późno-sasanidzkiego.

Na zwieńczeniu kolumny, znajdującej się obecnie przy muzeum w Ṭāq-e Bostān, przedstawiona została postać nosząca prawdopodobnie lamelkowy

Il. 1. Przedstawienia koron z kościoła pod wezwaniem Św. Merkuriusza, Lalibela (Etiopia).
Rys. D. Wierzbowski

hełm (il. 2)⁵. Żebra hełmu o «B» kształtnych wycięciach niewątpliwie pozwalają mówić, w przypadku hełmu z kapitelu w Ṭāq-e Bostān, jako o wschodnim zapożyczeniu. Odnoszą również tą formę uzbrojenia do zmian jakie zachodziły w Iranie wraz z podbojem Imperium Hefalitów przez Ƙosrowa I Anuširwānā⁶. Późna datacja (w odniesieniu do

okresu sasanidzkiego) tego typu osłon głowy wspierana jest również przez fakt, że dekoracyjne wycinanie elementów hełmów w Azji pojawia się nie wcześniej niż w VI wieku naszej ery⁷. Co ciekawe na dolnej taśmie, poza podwójnym rzędem nitów/perel przedstawione zostały dekoracyjne kamienie, biegnące w odstępach wkoło dzwonu hełmu.

Podobna forma hełmu przedstawiona

została na formie do odlewu, pochodzącej z północnej Afryki, znajdującej się obecnie w kolekcji Römisch-Germanischen Zentralmuseum w Mainz, Niemcy. M. Mackensen wydatował omawiany obiekt na przełom V – VI wieku naszej ery i odniósł do kontaktów Cesarstwa Bizantyjskiego z Iranem⁸. W istocie możliwe, że jest ona efektem wpływu jaki pozostawiła okupacja Egiptu przez sasanidzki Iran w latach 618 –628. Co ciekawe na hełmie, przedstawionym na rzeczonym odlewie, dokładnie widać rząd dekoracyjnych nitów biegnący wzdłuż dolnej taśmy spinającej dzwon hełmu.

Fakt pojawienia się znaleziska znajdującego się w kolekcji Römisch-Germanischen Zentralmuseum w Mainz, pozwala sformułować tezę, że w istocie musiał istnieć silny wpływ sasanidzki na sztukę północnej Afryki u schyłku Imperium Sasanidów.

Czy można jednak odnosić tak późne elementy w sztuce do tak odległych czasów? Wydaje się to prawdopodobne. Z jednej strony wiemy, że kościół etiopski miał kontakty z kościołami wschodnimi, w tym z Persji i Indii, w okresie późno-sasanidzkim⁹. Z drugiej strony znana jest absorpcja dekoracyjnych tiar, nazywanych *mitrą* (*infula*),¹⁰ początkowo przez Kościół Wschodnie, a następnie z Cesarstwa Bizantyjskiego do Kościoła Rzymsko-Katolickiego. Wydaje się być interesujące, że jeszcze w XI wieku naszej

Il. 2. Hełm ukazany na kapitelu znajdującym się obecnie w *Ṭāq-e Bostān*, VI wieku naszej ery. Fot: K. Maksymiuk

ery, forma *mitry* była ładząco podobna do swoich irańskich pierwowzorów. Posiadała wyciągnięty lub półsferyczny kształt z powiewającymi dwoma fragmentami taśmy z tyłu głowy noszącego.

Powyższe rozważania pozwalają sformułować tezę, że korony/tiary przedstawione na malowidłach ściennych w kościele pod wezwaniem Św. Merkuriusza, Lalibela, Etiopia, mogą odnosić się do niezwykle starej tradycji sięgającej przełomu VI – VII wieku naszej ery.

- ¹ Huntingford G. W. B. The Wealth of Kings and the end of the Zague Dynasty // Bulletin of the School of Oriental and African Studies, 1965. – P. 1-23.
- ² Philipson D. W. Foundations of an African Civilisations. Aksum & the Northern Horn 1000BC–AD 1300, Addis Ababa, 2014.
- ³ Derat M. L. The acts of King Lalibala: structure, literary models and dating elements // Proceedings of the 15th International conference of Ethiopian studies, 2006. – P. 561-568.
- ⁴ Bruxelles L. Rock-cut stratigraphy: sequencing the Lalibela churches // Antiquity 84, 2010. – P. 1135-1150.
- ⁵ Skupniewicz P. N. Heim Wojownika przedstawione na kapitelu w Tak e Bostan // Acta Militaria Mediaevalia, 2007. – P. 9-28.
- ⁶ Kubik A. L. About one group of Iranian maces in the context of the new find from Sivas, Turkey: an analysis from the Sasanian to the Safavid period // Metamorphosis of History 5. – 2014. – P. 154-180.
- ⁷ Bobrov L. A., Hudjakov Ju. S. Voennoe delo sjan'bijskich gosudarstv evernogo Kitaja IV–VI vv. n. e. // Voennoe delo nomadov Chentralnoi Azii v sjan'bijskuju epohu: sbornik nauchnyh trudov, 2005. – P. 80-200.
- ⁸ Meckensen M. Spđantike zweiteilige gipsmatrize aus nordafrika für tonstatuetten eines behelmten üstlichen reiters // Jahrbuh des Rumich-Germanischen Zentralmuseums 54, 2007. – P. 613-628.
- ⁹ Pederson K. S. The Ethiopian Church and its Community in Jerusalem. – Jerusalem, 1996.
- ¹⁰ Assfālag J., Кръгер P. Siownik chrzeńcijacstwa wschodniego. – Katowice, 1998.